

KÁLVINISTA VILÁG

SZERKESZTI: DR. TAVASZY SÁNDOR

T A R T A L O M

Dr. Kristóf György: Keresztyénség és pesszimizmus. — Dr. Tavasz Sándor: Isten és ember. — MULT ÉS JELEN.
Dr. Ravasz László: Tisza István és a magyar tragédia. — Maksay Albert: A keresztyén egyházak szociális tevékenysége. — T. S.: Dr. Török Imre. — KÉZ A KÉZBEN. — KRÓNKA. — SZER-
KESZTŐI ÜZENETEK.

KÁLVINISTA VILÁG

SZERKESZTI: Dr. TAVASZY SÁNDOR

Megjelenik minden hónapban kétszer - Előfizetési díja félévre 60 Lel. Egész évre 120 Lel
Szerkesztőség és kladóhivatal: Cluj-Kolozsvár, Calea Victoriei 38
Kéziratok, előfizetési díjak ide küldendők

VI. ÉVFOLYAM

1932. JUNIUS 1.—JULIUS 15.

11.—14. SZÁM

Keresztyénség és pesszimizmus.

Igaz-e, hogy a keresztyén vallás pesszimizista? — címen dr. Hirschler József cikket közölt az Erdélyi Tudósító egyik minapi (máj. 1.) számában. A cikk első mondata így hangzik: „A keresztyén vallást azzal vádolják, hogy pesszimizista. Erre következik a váddal szemben tételszerű felsorolása annak, hogy az egyház szükségesnek látja a földi kultúrát, hogy az egyház nem ember és természetgyűlölő, hogy a keresztyén vallás — evangélium, hogy a liturgia minden forrása az örömmek, hogy a szentatyák és egyházi írók is a keresztyénség egyik különös adományának tekintik az örömet, hogy a katakombák földalatti világa a fájdalom városa és mégis alaphangja az öröm és reményesség, mert hiszen a katakombák, a fájdalom városának műtörténeti emlékei mind arról tanuskodnak: Ime, emitt pompás boltozat — mondja Hirschler —, melyet egészen elborít a festmény; nagy merész, világos vonalait művészi mérséklettel festette oda a művész keze: . . . az ágakra madarak repülnek, a gerezdeket szárnyas amorok szedik; gyümölcskosarak közül ártatlan puttók játszanak. Másutt pompeii izlésű tájkép látható. Ismét máshol gyönyörű művakolatokon a legkiválóbb freskók pompáznak. A részleteli kellemé és a rajz tökélye Titus fürdőinek kedves arabeszkjeire emlékeztetnek, melyeket Rafael a Vatikán slanzáiban alkalmazott. Viszont látjuk az antik művészet képeiklusait is: Orpheust, Amort, Psychét, a diskoszvetőt stb. Geniuszok, madarak, halak pajzán játéka gyönyörködtet. Constantia sírkápolnájában a 12 pompás karyatid, amint két-két hatalmas tigris között az akanthusból kiemelkedik, e vidám képet mezőkre osztja; fölöttük ismét levélfüzéért alkot az akanthus, közbe-közbe páratlanul kedves bibliai jelenetekkel.“ A katakombák műtörténeti emlékei nem beszélnek fájdalomról, annál többet és szebbet az örömről. A halálnak is derűs a

háttére a keresztyénségben. Tehát a keresztyénség alaphangulata az optimizmus. E tárgyri következtetéssel azonban nincs vége a cikknek. Mert az utolsó mondat így hangzik: „Igazán sajnálom azért azt az egyetemi tanárt, aki abban fáradt itt, helyben, magas tanszékén, hogy meggyőzze hallgatóit arról, hogy Krisztus Egyháza a földön a megtestesült — pesszimizmus!“

Ez utolsó mondatból két dolog nyilvánvaló.

Egyik az, hogy a cikk a folyóirat céljára és olvasói számára is íródott ugyan, de főként és első sorban az illető egyetemi tanár tanításának — vádjainak — cáfolatára, személyiségének sajnálatára.

A másik nyilvánvaló dolog a pontosan körülírt személyleírásból tűnik ki. És ez az, hogy az a sajnálatra méltó egyetemi tanár e sorok írója.

Vegyük először a *quaestio facti*-t: állítottam, mondtam-e én valaha vagy valahol azt, hogy Krisztus Egyháza a földön a megtestesült — pesszimizmus?

A dolog úgy történt, hogy a tanszékeimmel kapcsolatos szemléletünkben sorra került Reviczky Gyula költészetének tárgyalása. A feladatra vállalkozó tanárjelöltnek figyelmébe ajánlottam, hogy mivel Reviczky költészetével kapcsolatosan majd mindeműt felmerül költészetének állítólagos vagy valóságos pesszimizmusa, próbálja meg fogalmilag, filozófiailag meghatározni a pesszimizmust, mint világnézetet s csak azután és annak értelmében tárgyalja maga. Megtette. Dolgozatának megbeszélése rendjén természetesen szükségessé vált, hogy rámutassak a pesszimizmusnak, mint világnézetnek végső gyökerére. Mert az, hogy egyik ember derülátó, a másik pedig borülátó, még nem gyökér, még nem fogalmi rávilágítás. A pesszimizmus világnézet, világszemlélet s így a döntő kérdés az, hogy maga a világ úgy, ahogy van, végső fokozat és végső értékelés szerint jó-e avagy rossz.

Kiki-fejtegettem — erre így, vagy amúgy felelhet. De keresztyén felfogás szerint, a christianizmus szemléletében ez a világ úgy, ahogy van, rossz. Keresztyén világnézetben, a christianizmus világszemléletében ez a világ akár mint térben létező (természeti), akár mint időhöz kötött (történeti) valóság: romlandó, gyarló, elmúló, tökéletlen, véges és bűnös. Minél keresztyénibb valamely felfogás, annál jobban látja ennek a világnak, ahogy az természetileg és történetileg előttünk áll, a tökéletlenségét és bűnösségét. A keresztyénség lényege a bűnnek tudata, annak a fel- és elismerése, hogy ez a világ s benne maga az ember is gyarló, bűnös; hogy csak az isten világa (ország) jó és tökéletes, hogy abba az egyedül jó és tökéletes világba, amelyik nem azonos ezzel a természeti avagy történeti világgal, bűnösségünk miatt nem, de a Krisztus érdeméért és váltásából eljuthatunk.

Fejtegetésem lényege tehát az volt, hogy a pesszimizmusban, nem az a döntő kérdés, hogy valakinek több bánata, vagy csak bánata van, mert ez ingatag szubjektívizmus, hangulat dolga (Reviczky: A világ csak hangulat!) A döntő kérdés az, milyen maga a világ úgy, ahogy van. És keresztyén ember szemében, keresztyén világszemléletben ez a világ rossz. Ez a pesszimizmus végső forrása. Rossz, gyarló mindenestül és minden benne, ami ebből a világból való s ami magától az embertől származik.

Hogy ezek igazak, hogy ez így áll, annak a bizonyítására felesleges kitérnem e helyen, főleg lelkész olvasóközönség előtt. Bizonyára jobban tudják ezt, mint én. Hogyne tudná hát Hirschler is?

Láttnivaló, hogy amit én állítottam, egészen más, mint amit Hirschler cáfol. Nem arról beszéltem, hogy mit tanít a keresztyénség önmagáról, hogy mit jelent a Krisztus üzenete stb. stb., hanem arról, hogy a világ és az ember milyen önmagában a keresztyén felfogás gyűjtő lencséjében, a Krisztus országához, az isten országának tagjaihoz mérten. Ez a világ rossz, az isten-orsága a jó; ezen a világon úr a sátán és a bűn, abban az egyetlen jó világon úr a Krisztus és a kegyelem. A megbeszélés rendjén felvetette egyik hallgatóm, hogy hiszen a keresztyén vallás üdvözülést ígér. Neki is azt válaszoltam: nem az a kérdés, mit ígér, mit tanít a keresztyénség önmagáról, hanem az: milyen ez a világ az igazi keresztyén felfogás tükrében. Maga a látható keresztyénség is, tehát a látható egyház is rossz, gyarló a Krisztus láthatatlan egyházához viszonyítva. Jósága, ha van és amennyiben van, attól függ, hogy mennyire tud transcendens, azaz isteni lenni.

Természetesen már ezen a világon. Ezek olyan alapvető és mély keresztyén hitigazságok, hogy ezekkel szemben a szárnyasármorok, a Titusfürdőinek arabeszkjei, a halak pajzán, ártatlan játéka, Orpheus, Amor és Psyche sem külön, sem együtt bizonyító erővel nem bírnak, mégha közbe-közbe páratlanul kedves bibliai jelenetekre is akadunk. A földrengések, vízáradások eléggé bizonyítják, hogy a természeti világ romlandó, mulandó. Sanghái, Páris, munkanélküliség stb. pedig azt, hogy a történeti világ bűnös. A katakombák művészete nagyrészt pogány remnescencia. Rafael és az egész renaissance szintén inkább pogány, mint keresztyén. Semmi szín alatt nem a keresztyén szellem megtestesülése.

Igazam van-e mindebben, vagy tévedek? Elvileg, elismerem, vitatható annak a részéről, kinek más a tudományos és hitbeli meggyőződése. S ha Hirschler azt cáfolta volna és azt szedi szét, amit mondtam valóban, polemiáját jogosnak, sőt megtisztelőnek tekinteném. Talán még sajnálkozását is kénytelen volnék tudomásul venni.

Világos azonban, hogy én egészen másról beszéltem, mint amit cikke nekem tulajdonít. Hogy mit jelent elvileg — dogmatikailag — a keresztyén ség, mit ígér és mit adhat ennek a világnak (t. i. azt, amije nincs: a jót, a szeretetet, a váltáságot, az üdvösséget kegyelemből stb.), erről ott és akkor nem szóltam. Idő sem jutott rá, a kérdés is más volt. A cikk olyasmiben marasztalt el, amit nem mondtam, nem állítottam. Vagyis Hirschler cikke a quaestio facti illetőleg nem helyt álló.

Tárgyi tévedése onnan származhat és származik, hogy valamelyik hallgatómtól vette értesülését. Az illető, vagy illetők — semmi okom nincs az ellenkezőre — jóhiszenűen, de mint látszik, tévesen vagy hiányosan számoltak be a tölem hallottakról. S úgy, ennek alapján íródott meg a cikk, hevenyében, hamarosan. Így jutottam oda, hogy a cikk szerint a pesszimizmus hirdetője vagyok, akit Hirschler ezért igazán sajnál.

Nézzük most a quaestio iurist: van-e joga hozzá Hirschlernek? Megjegyzem, hogy nem először vagyok ebben a helyzetben. Azt mondják, úgy hallottam alapján, elkapott, de el nem olvasott félmondatra, téves, meg nem értett közvetítésbe belekapaszkodó támadásban van, volt részem bőven. Sohse válaszoltam rájuk, mert komolytalan és tudománytalan helyről jöttek és jelentek meg. Mi is lenne, ha pl. akárme-lyik egyházi szónok, hogy egyebet ne említsek, azért a prédikációért volna felelős, amit nem mondott el, de amit neki tulajdonítanak, az övének mondanak? Komoly és tudomá-

nyos igényű vita és polemia csak a tárgy teljes és hi ismerete alapján lehetséges és jogosult. Az azt mondják és társai alapján felépülő polemikát csak hadd üzzék: az idővel bőven rendelkező nénikék és a témában szegény, de támadó cikkek által fontoskodni akaró riport újságok és riport újságírók. Meglepő, hogy ezúttal dr. Hirschler, egyháznak és általában szellemi életünknek ez a tisztelt alakja is, sietett hamar nemcsak cikket írni — ellenem, hanem sajnálni is — engem. Ha nem sietett volna oly nagyon, akkor az azt mondják ellenőrzése végett belemézett volna egyik másik művembe, tájékozódott volna más oldalról is. És akkor látta volna, hogy egész életem, minden munkám telítve van az optimizmus tanításával, a kereszténységnek Istenben, de csak az ő jóságában gyökerező optimista hitével

és bizalmával. Nem így járt el, cikket írt a quaestio facti kellő számbavétele nélkül.

De teljesen tévesen alkalmazta a quaestio iurist is. Mert azt mondják, úgy hallottam alapján talán még lehet cikket írnia annak, akinek van hozzá kedve. De személynek és személyre irányított közvetítést vonni le — legyen az az elismerés szíves konfettije, vagy a sajnálat porcs pókhálója — nem lehet, nem szabad. Nem is szokás. S ha mégis megtörténik, nem számít. Legalább komoly körben és tudományos igények mellett semmi esetre. Legfőlegben annyiban, hogy tisztelettel ugyan, de teljes határozottsággal visszautasítjuk, ha — mint a jelen esetben is — az ilyen cikk írója iránt különben nagybecsüléssel viseltünk.

Kristóf György.

Isten és ember.

„Isten és ember“ cím alatt írt Cs. Lázár László hunyadmegyei birtokos, még a múlt évben, igen érdekes könyvet. Cs. Lázár Lászlóról tudnunk kell, hogy Erdély egyik legkitünőbb gazdája, akinek lapusnyaki gazdasága, a szó igazi értelme szerint, valóságos „mintgazdaság“ volt és minden megtépettsége dacára, az ma is. És Cs. Lázár Lászlóról tudni kell azt is, aki nem tudná, hogy azok közül a gazdák közül való, akiket a földszeretet, gondolkodásukban, nem meghéni, hanem új és új gondolatokra indít, akik mialatt a föld gazdasági kihasználásával törődnek, a kérdések és a problémák raját riasztják fel és akik szakadatlanul viaskodnak kérdéseik megoldásáért és problémáik kialakításáért. Cs. Lázár László egymásután jelenteti meg könyveit „Egy természet törvény és az emberiség jövője“ cím alatt jelent meg első könyve 1919-ben, ugyanennek második kiadása 1926-ban. Ezt követte „Mindenkinek“ c. könyve 1928-ban. A múlt évben pedig fenti című könyve. De itt sem ér véget a sor, újabbban a munkanélküliség problémájáról értekezik előtünk még ismeretlen dolgozatában.

Cs. Lázár László fenti c. könyve rendkívül sok érdekes részletet tartalmaz, amelyekben meggyőző erővel ostromolja a Darwin-féle fejlődés-tant és igazolja a szilárd tapasztalatra épített alkalmazkodásról szóló tant. Ezeknek a fejtegetéseknek az alapján elevéni fe. I korábbi tanításait a „cselekedetek és következményeik“ névvel jelzett törvényről, amely mint törvény tulajdonképpen nem más, mint az ok és okozat törvénye a szellemi életre alkalmazva. Majd foglalkozik az ember és az Isten létének a kérdésével, hogy ide vonatkozó tanításai alapján az emberiség belegségeire és gyógyulásának lehetőségeire.

ezek között is a jövődönék, az örökbékének a megvalósulási lehetőségeire mutatson rá.

Sok érdekes megállapításai közül csak azokat ragadjuk ki, amelyek a mi lapunk szelleme szerint minket különösképpen érdekelnek. Itt mindenekelőtt kritikailag arra kell rámutatnunk, hogy miután az Isten létének valóságát egyenesen az ember létének a valóságához köti, mintha ez megelőzné amazt, ezzel elveszítette az Istent és mint „Nagy-Szellem“-et az ember pusztá projekciójává tette. Ugyan bizony — kérdezzük — mi valósága, ennél fogva micsoda hatékony ereje lehet annak az Istennek, aki mint Nagy-Szellem az emberrel minőségileg tökéletesen azonos és aki, amit csak tesz, csak az ember által viszi véghez? Az egész munkán végighúzódik az értelmes és belátó emberbe vetett nagy bizalom, amely végül is egyenesen arra az állításra vezet, hogy az embernek magának kell magát cselekedeteivel megváltania. A Krisztus igaz váltságshalálát pedig egyenesen bűnnek minősíti, mint amely azért bűn, mert nem igaz. Ezzel szemben az ember önmegváltása azért igaz, mert, ha az ember a Nagy-Szellemnek, az ő törvényeiben megnyilvánuló akaratát megérti — mondja Cs. Lázár László — úgy „önmaga által isteni lényvé“ emelkedik. Ehhez a megállapításhoz fűzi aztán azt a további nyilatkozatát, hogy „az isteni lényvé emelkedett ember aztán önmaga győződjön meg róla, hogy igaz, mikép Krisztus mind-návájkért szenvedett, de megváltani — csak önmagát váltotta meg“ (Bevezetés). Az *illustrius szerző kétségtelenül meg van győződve arról, hogy az ő gondolkodása merőben a tiszta és hibátlan realizmus stíkjában mozog és el fog képpedni azon, ha mi meg azt mondjuk, hogy munka praktikus-kultúrpolitikai*

következtetései az utópiák ködvilágába futnak, mert gondolkozása az ember alaptermészetét illetően, merőben az illuzionizmus világából ered. Mi ugyanis keresztényen teológiai álláspontból, csökönnyösen és következetesen, kérelmetlenül és határozottan illuzionizmusnak nyilvánítunk minden olyan gondolkozást, amely az önmagán nyugvó embert, az önerejében bízó embert az önemberi erejével képesnek hiszi arra, hogy az a maga kezdeményezéséből a jelenlegi gonosz világnál jobb világot, jobb társadalmat, igazságosabb rendet tudna teremteni. Az ember, Krisztuson kívül, mindig csak bestia marad, legfeljebb, kezdőfokon, primitív bestia, fejlettebb fokon kultúr-bestia. A homo naturalis levetheti magáról a farkasbőrt, de benesjében a legfinomultabb modorban is csak farkas marad és belső farkas-természetét csak a Krisztus váltsága által vetkőzi le, amikor a homo naturalis homo renatus-válik. A Krisztusban újjászületett ember külső fellépésében talán nem különbözik az újjá-nem-született embertől, talán el is esik, sok gyöngeséget árul el, tetteiben nem tökéletes, de többé nem rabja a bűnnek, még ha tagjaiban uralkodik is a bűn, mert a Krisztus váltsága következtében Isten az ő Ura, Atyja, Királya, akitől végül is elszakadni nem tud, szabadulni nem tud, mert az ő lenyűgöző tekintetének és fenségének, kegyelmének és parancsának a befolyása alatt áll. Csak ezzel az újjászületett emberrel lehet új világot, új társadalmat és új életközösséget teremteni.

A kereszténységnek és a keresztényen egyházaknak ma sokszor a szemükre vetik, hogy kétezeresztendő alatt sem tudták a világot és a társadalmat mássá tenni. Ma elérkezett az ideje annak, hogy végre a kereszténység is felszabadulván e világ, e modern világ, e modern kultúra kigyóhívó befolyása alól, maga emeljen vádat a modern világ és a modern kultúra szóvivői ellen és kiáltson oda: *Kétségtelen, hogy a kereszténységet sok málasztás és nagy felelősség terheli a világgal szemben, de az is kétségtelen, hogy évszázadok óta ez a szekularizált társadalom, a szekularizált kultúra és a szekularizált tudomány minden erejét összeszedte, hogy a kereszténységet és a megváltott embereknek, az újjászületett embereknek minden egyház felett álló lelki közösséget, kiszorítsa e világ munkájából, a Krisztus ügyét vasárnapi-ünnept hangulattá, mondhatnám zúg-üggé tegye, amely mint ártatlan és ártalmatlan pincevirág éli a maga életét.* Sőt, az utolsó évszázadban egyenesen oda jutottunk, hogy a modern ember a kereszténységnek csak azt a jólnevelt, éleltől megcsiszolt, az Istentől és az ő evangéliumától független és megalkuvásokkal teli formáját tudta elfogadni, amely a szabadalvőség cégére alatt engedékenységet tudott tanúsítani minden kis- és nagy-polgári gondolkozással szemben.

A világ és a társadalom megújulásának feltétele az ember önmegismerése, ez pedig egyedül csak az Isten színe előtt és az ő mértéke és ítélete alatt lehet végbe. Az önmaga megismerésére eljutott ember nem fog triumfálni a saját nagyszerű természete és ereje felett, hanem busongó bánattal, majd éles fájdalommal lemond önmaga nagyságába vetett bizalomáról és ott keresi az erőt, a hatalmat és a dicsőséget, ahol egyedül van: Krisztusnál, aki az övét szívébe fogadja, keresztje két karjával kifejezett szeretetével átöleli és részesíti a saját erejében, hatalmában és dicsőségében. Ez a *felülről* megvilágosított ember, ez a *belülről* megtisztított ember, ez az *önmagától* megszabadított: megváltott ember, ez az Istennel *nem viszonyba* jutott, hanem *az Istenben élő ember* egyedül csak ez az, aki képes lesz új jövendőt alkotni; és enélkül az ember nélkül alkonyulásba megy át minden kultúra és tudomány, minden vallás és minden közösség.

Humánizmus vagy krisztianizmus? Ennek a kérdésnek el kell dölnie, mert a pusztán humánizmus nem játszhatja tovább a krisztianizmus szerepét és a krisztianizmus nem olvadhat fel tovább a pusztán humánizmusban. A pusztán humánizmus a természetes ember önmagában kitermelt magvából kinőtt gyümölcsfa, amelynek termésén érzik a föld fanyar, savanyú íze. A krisztianizmus az a mennyei szemmel, vagy nemes galyfyal beoltott ezüstszerű olajfa, amelynek gyümölcse a legyőzhetetlen életre, az örökéletre táplál. Az embert, a földet, a világot csak az tartja meg, csak az éltei és újítja meg a történelem minden új periodusában, ami *több*, mint emberi, *több*, mint földi és *több*, mint ez az egész kiterjedt világ! Köszönjük Cs. Lázár Lászlónak, hogy lendületes humánizmusában ellentmondó állásfoglalásával megerősített minket a krisztianizmusunkban!

Dr. Tavasz Sándor.

A Mezopotámiába küldött régészeti expedíciónak angol vezetője az őskori Akasztak helyén megtalálta a bibliai Babel-torony maradványait. A lelet 50 láb magas, 250—300 láb átmérőjű halom, amelynek külső burkolata napon szárított téglákból készült, 30 láb vastag, 20 láb magas fal. A fal felett a halom váltakozó nád- és földrétegből áll, míg északi része szilárd téglapépület. A halom belseje negyven négyzetláb alapzatú téglaszlop, amelynek eredeti magasságát még nem sikerült megállapítani. Krisztus előtt 4000 körül kezdődhetett a szumireai népvándorlás a mezopotámiai hegyekről a síkság felé és ezt követte később a babyloni invázió. Az úgynevezett „zigurra”-ok, amelynek egyikét a biblia a Babeli toronynak nevezte el, a szumiri népeknek a hegyek iránti rajongását jelképezték s legrégebb városaik központján is ilyen mesterséges halmokat építettek, tetejükön apró templomokkal.

Tisza István és a magyar tragédia.

Elhiszem, hogy a mai napon minden megemlékezésen valami komor érzés suhan át. Egy árnyék, amelyik nagyon messziről jött és óras fekete seprűjével végig csap a magyar szíveken, mint egy hirtelen támadt napfogyatkozás. Ez az érzés, ez az árnyék az, hogy a magyar tragikus nemzet. Aki ezt nem érzi meg, vagy nem magyar még, vagy már nem az.

Másodszor állítom azt, hogy minden nagy magyar közt a legtragikusabb hős Tisza István. Vannak még, akiknek tragédiája nagyság és jelentőség dolgában az övével egy színvonalon áll, vagy talán föléje emelkedik, például a Széchenyié, a Rákóczié, Martinuzzié; ezeknek a tragédiája azonban, hogy úgy mondjam, esztétikailag nem olyan kristályos és nem oly példány-szerűen tökéletes, mint Tisza Istváné.

A Tisza-emlékünnepek* grandiózus vonalát éppen az adja, hogy ez a két tragédia: a magyar nemzeté és a Tisza Istváné, pont a tetején összeér és egyik a másik szimbóluma lesz. Széchenyivel, Rákóczival, Zrínyivel egy nagy ügy bukott el, de a nemzet megmaradt. Tiszában Magyarország bukott el s legördült a függöny a magyar történelemnek nevezett óriás tetralógia harmadik darabja után. Augsburg, Mohács, Budapest, — jaj nem kell-e ebben ezeréves megáldoztatásunk három lépcsőfokát látnunk?

Nézzünk bele sorsunk könyvébe s olvassuk el, ami ott írva áll e cím alatt: Tisza István és a magyar tragédia.

Tragikus az a sorsvonal, amelyen egy élni akaró és élni méltó egyéniség éppen azért, mert az életet úgy akarja, kicsapódik abból és fájdalmasan elvész. Ez a vonal mindig szöveget alkot az életnek kívánatos, lehetséges és szép vonalához s szomorú valóság, hogy világunknak éppen ez a vonal a tengelye.

Világosan látom ezt a vonalat a Kárpátok alá csapódott magyar nép sorsában. Annyi tűz, annyi akarás van benne. Egyszer Bizánc kapuját döngeti, máskor Vencét akarja lóhátról megvenni vagy a szent galleni zárdában üli duhaj áldomását. Keletről idevetődött mesebeli nép; ki tudja, mit álmodott, milyen reménységtől lett mámoros, hogy lóra pattant s Nyugat felé vágatott? Itt aztán nótásan, nevetve, ázsiai puszták hevétől tüzesen berontottak a történelem ásitó, tragédiákat ködlő nagy arénájára. Hogyan állott meg Augsburg alatt, mint a taglóütött fiatal csikó; úgy érzi, minden elveszett. Az illúziók népe beleütközött a valóságba. Amint a megcsónkított

gyászmagyarok hazaszállingóznak, eszünkbe jut a parthoz csapódó hófehér tarajos hullám, amelynek elsattanása után sáros lé csurog vissza a tengerbe. Hogy jöttek és hogy térnek vissza... Befejeződött az első tragédia: a labzó, kalandos életakarat, a nyugatot nótásan emésztő ősi bátorság tragédiája.

A másik színműben már a polgáriasult Magyarországot látjuk magunk előtt. A tragikus vonal ekliptikája itt még szembeötlőbb. Fiatal, erős állam, az egyetlen szilárd pont a népek eme gyűrődött tömkelegében. Eleven darabja a germán-keresztény kultúrának s köréje csoportosul, az ő kapa-vágásai szerint özönlik, higgad, ülepedik az északi és déli szláv tenger. Bár minden idejét lefoglalná önmaga művelésének nagy munkája, hogy helyrepótolja azt a félezer évet, amennyivel nyugati testvéreitől elmaradt, mégis, egyre több vérbe, időbe kerül a kései népvándorlási hullámoknak kivédése, megtelepítése és feldolgozása. Nemsokára megjelenik kelet felől egy félelmetes árnyék: az iszlám, amint rá akarja vetni magát a nyugati kultúrára és el akarja nyelni azt, mint a sárkány a napot. Ki ne érezné itt a magyarság tragikus helyzetét? Egykor ő is úgy tört Nyugatnak, mint most az iszlám s ime, most az ő teste, mint a jég-sarkantyú, védi a nyugati kultúra ezüst hídját. Tudja, hogy előbb ő fog meghalni, a maga fajtájának kardja által s nem mehet még sem hozzájuk: egymásra nézve tűzzé és vízzé lettek; Nyugatot fog meghalni, amelyik sohasem értette meg és soha sem hecsülte meg őt és soha sem segítette. Egyedül, magárahagyatva vérzik: az öreg Hunyadi busa feje ettől a tragikumtól füstölög. Fiában, Mátyásban kinő ez a tragikum. Ő meglátja, hogy ha a római birodalom, azaz Európa magva, az ő jogára alá kerülne, neki volna ereje feloldani a magyar tragikumot és elbírní a törököt. Ráteszi tehát színes, gazdag életét a nyugati hatalom megszerzésére s ezért kelet felé még mulasztásokat is elkövet. Mikor már-már elérné az ötszáz év óta kergetett álmat, a titokzatos Grál-kincset: utolsót vonaglik Bécsnek büszke városában a Nyugatra néző utolsó magyar király. Egy emberöltővel később, Mohácsnál pozdorjává törik a lelkében megkorhadtt és meghasonlott nemzet. Legördül a függöny az elbukott önálló Magyarország felett.

A harmadik darabja a nagy tetralógiának már Magyarországot, mint a Habsburg-birodalom egyik élő darabját mutatja. A tragikus vonal úgy csap át ezen a korszakon is, mint a halálraitelt szobrokon a repedés. Két iszonyú erő tépi a magyart; egyik

* Ravasz ezt a beszédet 1924-ben írta.

életösztöne, amely szabadságot, önállóságot akar, másik életlehetősége, amely az Ausztriával való együttélés végzetét parancsolja rá. Ennek a két divergens erőnek szaggatott, cikázó eredője a magyar történelem. Mindaz, ami a magyarban érzelmi erő: elszánt, tajtékos temperamentuma, hús, haragos gögje, egy leláncolt albatrosz-lélek földet ingató vergődése, az mind a centrifugális erőt nevelte, az mind az elszakadás, az élet bátor kockázatát parancsolta és követelte. Mindaz, ami a magyarban józan, számító, felelős lélek, tehát a nemzeti géniusz gátló képzelete, mind a maradásra, kiegyezésre, megalkuvásra kényszerített. Erre kényszerített a kökemény valóság, amelyen véresre tört a kurucok patyolatserege, a Rákóczi fényes alakja, a 48-as forradalom minden becsületes magyarja. Lassankint kezdett megfoganni és nőni az a gondolat, hogy Ausztriával szemben is az véd meg, ha vele tartunk, mert amíg Béccsel megeremtjük a mának harmóniáját, a holnapot preventive megerősíthetjük és megtarthatjuk magunknak. Ez volt a Zrínyi, a Teleki Mihály, sőt ez volt a Széchenyi gondolata is. Minél inkább megnehezítette ezt Ausztria önző életösztöne, annál inkább fellohogott a magyar aspirációk tűzhányója; viszont, minél tisztább, nemesebb és megokoltabb volt ez a szenvedély, annál nehezebb volt igaz magyar embernek, a közösség politikáját vallani.

Mig járt a magyar krízis fekete ingája a mélység felett, amely annyi drága szív vérét s annyi fényes agy szárnyaszegett gondolatait nyelte el, a magyar tragédia egy sötét fordulattal lett gazdagabb. Miután Magyarországot részben, Ausztriát egy kis mag kivételével egészen olyan nemzetiiségek lakták, melyeknek természetes lelki középpontja az ország határán kívül esett, előállott az a szinte lehetetlen feladat, hogy politikailag összetartsunk egy országot, amelyik fajilag centrifugális elemekből áll. A monarchia olyan politikai, mondjuk hatalmi alakulat lön, amely annyiban válik anakronizmussá, amennyiben nem sikerül a politikai közösséget lelki közösséggé tenni. A tragédiát fokozta, hogy amikor megjelent a probléma, már megoldhatatlan volt: a nemzetiségi kérdés már hatalmi kérdés lett, azaz csak addig nem alakulnak ki a Habsburg birodalom területén a jelenlegi államok, míg a monarchia nagyhatalom marad; nagyhatalom, amely maga és szövetségei erejével imponálni tud még Oroszországnak is, a kis, születni akaró államok hatalmas protektorának. Ausztria csak Magyarországgal együtt lehetett nagyhatalom, mert ha az egyik túlnő a másik fölött, egymásközötti harcuk emészti fel minden ere-

jüket. Tehát Ausztria-Magyarország nagyhatalmi állásának egyetlen lehetséges formája a dualizmus s egyszersmind Magyarország nézve is ez egyetlen út, amelyen erős és relative legszabadabb lehet.

A kiegyezés volt a harmadik nagy tragédia sorsfordulata, midőn a megoldás lehetősége mosolygott a nemzetre, mint a farró sírjába az évenként egyszer beözönlő napsugár. Amennyiben megáll Deák és Ferencz József műve s ennek alapján a monarchia nagyhatalmi állása: a magyar nemzet jövődjé biztosítva van. Akinek ér valamit a magyarság, az meg ne próbálja a kiegyezést mállasztani, a dualizmus arányát megváltoztatni s az ezzel összefüggő közép-európai blokkot megosztani. Európa tengelye abba a cement-blokkba van beágyazva, amelyet Deák hatalmas szelleme formált. Magyarország vagy úgy él tovább, ahogy Deák gondolta, vagy sehogy. S jött egy békés, holdog ötven esztendő, amelyik alatt Magyarország többet fejlődött, mint máskor századok alatt; a rendiség és elnyomatás mélységeiből modern nyugateurópai állam lön.

De ez a derült égbolt soha nem látott tájfunttal rejtegetett az ölében. Le kellett számolni a központi hatalmakkal; úgy kívánta ezt Franciaország és Anglia féltékenysége, Oroszország terjeszkedő politikája. Ezt a leszámolást siettetette és kihívta a centrális Ausztriának katonai gögje, amely elnyomta a bosnyákokat, de el a magyart is — még inkább a porosz imperiálizmus. Minden kockán forgott: ezeréves Magyarország léte és nemléte. Nem segíthetett semmi rajta, csak a kiegyezés cement-blokkján nyugvó monarchia nagyhatalmi állásának fenntartása s az ez által biztosított béke. De jaj, féktelen izgatás járta be az országot s éppen a színmagyar népet tette a kiegyezés ellenségévé, 67-tel szembeállították 48-at, holott az emennek betetőzése s úgy viszonylanak egymásnak, mint a virág a gyümölcshöz. A nemzetet a többség érzése és akarata ellen kellett kormányozni, egy fájdalmas próféta akarat erőszakával. Innen a választói jog kérdésének tragikus mélysége. A fenyegető világháború fegyverkezést parancsolt s a létszám emelést a magyar parlament ürügyül használta közjogi huzavonák számára. Innen a látóknak rettentő elkesevredése a technikai obstrukció felett. Beleszólt a dologba a Ferencz Ferdinánd sötét alakja, ki a recsegő monarchiát a magyarság prédául dobásával mentette volna meg — talán addig sem, ameddig így élt: egy szláv hangnemre áthangolt monarchia már csak átmeneti stáció lett volna a mai állapothoz.

A Ferenc Ferdinánd komor holttestem

mellől kitört az ítéletidő. A ránk zúdult viharban, mikor minden attól függött, kibírja-e a nép morális ereje a rettentő próbát a becsületes békéig: idebenn összeverődött álmodókból, ostobákból és gazemberekből egy tábor, amelyik hitte, hirdette, hogyha ellenségeink pártjára állunk, megmenthetjük magunkat. Hirdették, hogy itt a reakció és a progresszió világharca foly, hogy minket azért támadnak, mert reakciónáriusok vagyunk; legyünk csak progresszivek és mindjárt keblükre ölelnek győzelmes ellenségeink. Ugy vesztettünk el mindent, mint egy tettenért számár, amelyről lehúzzák a tigrishórt.

*

Egy képet rajzoltam, melynek a főszemélye hiányzik, egy tragédiát mondtam el, anélkül, hogy szóltam volna a hősről. Ugy-e vak, üres és nyomorult a magyar tragédia a Tisza István alakja nélkül? Jöjj „ezüst Szent György lovag“, adj lelket a magyar tragédiának!

Mi, a mai nemzedék, hozzászoktunk Tiszza Istvánhoz. Előttünk nőtt, közöttünk forgolódott s olyan természetesnek találtuk, mint a napot. De mit érezhet az, aki érett ésszel először lát napot? Milyen benyomást tenne ránk, ha először, váratlanul ex machina találkozunk volna Tisza Istvánnal!

Szellemét már rég ismertem és csodáltam, mielőtt személyét láttam volna. Az volt a benyomásom róla, hogy ő a megtestesült intelligencia; a legbölcsebb bíró, akinek Röntgen-szeme van s a kövekbe és a vesékbe lát. Mikor aztán találkoztam vele, az ő óriási ereje csapott meg. Azt hittem, testté vált kozmikus erő s ha nem tartana a kezében, úgy, mint egy gözdarú a málhát, talán le is verne az ereje. Intelligenciája és ereje azonban csak az első benyomást adták. Mindjárt jött utána a természetessége s ezzel a közvetlensége. Nem volt a magyar közéletben természetesebb, közvetlenebb, egyszerűbb ember, mint ő. Egészen bizonyos, hogy soha egy percig sem gondolt arra, hogy valami árt-e a tekintélyének, vagy nem, hogy valaki megmosolyogja-e vagy nem? Őt meg lehetett ölni, de kinevetni nem; az egyetlen ember, akiről nem lehetett tréfát faragni senkinek — csak önmagának. Ebben a gravitásban Deákhoz hasonlított; mind a ketten korszakuk legfőbb tekintélye voltak anélkül, hogy valaha azok akartak volna lenni. De Deák ifjúságában is öreg úr volt s ezért inkább passzív, ülő alak; Tisza azonban 60 év felé is valami diákos, kadétos tempót mutatott, — esupa aktivitás és mozdulat. Génuszára nem lehet azt mondani, hogy magvát egyik vagy másik különleges tehetségnek emberfeletti mértéke vagy másnemű minősége alkotta volna;

Tisza az átlagmagyar, egy óriási mikroszkópiumon nézve, tízszeres, tizenötszörös életnagyságban. Szellemének nem a minősége, a méretei mások, mint a mienké. Ezért volt egyszerre a legnagyobb és a legegészségesebb elme, talán ez a leglényegesebb különbség közötté és Széchenyi között. Rá kell mutatnom arra, hogy egyéniségében mily tragikus erővel érvényesült az, amit Kant a „gyakorlati ész primátusának“ nevezett. Semmi sem volt tőle idegenebb, mint az olyan elme, aki mindent megért, mindent megbírál, mindent előre megmond s aztán tovább megy új problémát keresni; a véres valóság elméleti jegyeit pedig letörli a fekete tábláról, mint egy megoldott egyenletet. Ha egy kátyuba jutott szekeret látnak vala a közelmúlt politikusai, az egyik epésen triumfált volna: nem megmondtam! s minden mentési kísérletnek éppúgy megjósolta volna szomorú végét, mint a kocsi-kázásnak; a másik megragadó ékesszólással ostromolta volna a járó-kelők kedélyét, hogy álljanak össze és segítsenek; Tisza nekivetette volna a vállát a löcsnek s vagy kiemeli, vagy beleszakad. Nála a gondolat csak ugródeszka volt, amelyről reflexszerűen pattant fel a tett. El lehet mondani, hogy Tisza praktikus zseni volt, mint Nagy Péter vagy Széchenyi. Elementumá a tevékenység, az akarás volt és nem az elmélkedés; azért volt olyan szenvedélyes dolgozó, akinél a munka és sport összefolyt. Elméje sohasem csapong és szertelenkedik, de hányszor nem bír az erejével s az kicsattan valami nyaktörő sportban, tüzes táncban, titánfiak öklelő hadijátékaiban. Ebben Wesselényire emlékeztet, de mennyivel tisztább formában! Nos, ez a praktikus szellem etikai géniusszá tisztult. Nem ismerék államférfiút, akinél az etikai szempont önmagára nézve annyira abszolút lett volna, mint nála. Volt nekünk sok becsületés nagy emberünk, de olyan, akinek erkölcsi nagysága annyira túlnőtt volna az emberek felett, hogy tragikus összeomlás következzék belőle, tudtommal nem volt senki, csak Tisza István. Hidegen elemezte a dolgot, meg kell állapítanom, hogy ő saját erkölcsi felfogásának áldozata, ami azt jelenti, hogy más senki, de ő önmagát megmenthette volna. Ha simulékony és megalkuvó, ellenségeit félrevezethette volna; ha ad valamit a népszerűsége, elhallgathatta volna azt a sajtókampányt, amely ellene indult; ha menti magát és közhiré teszi, hogy egyedül ő nem akarta a háborút: talán leszereli az ő szíjvel kereső Mannlicherek százait; ha biztonságba helyezi magát csak egy hétig, míg talán időt nyer a védekezésre, ah, talán ma is élne, ha nem lett volna Tisza István! Gondoljuk el, minő fogalmai voltak az erkölcsi

és fizikai bátorságról, az őszinteségről és a felelősségről, a megbocsátásról és a kötelességről. Mindenkinél abszolút mértéket állított fel önmagára és azt megütötte, ha belehalt is; másokra pedig mindenkinél jobban megértette, ha még hiányzott a mértékből, amennyiben a jóakarát nyilvánvaló volt. Mindezekhez vegyük hozzá az érzelmi életét egy öserejű, egészséges nagy embernek, aki komolyan vette az érzéseit is. Szűziesen tartózkodó, mikor idegen szemek nézik, annál mélyebben, tisztábban zúg a szenvedélye, mikor nem látja senki. Hitvesi szerelme, családi érzése, magyarsága, éppen komolyságuknál és erejükénél fogva, bizonyos templomi méltóságot lehelnek. A ki nem tört tűzhányók ismeretlen lírája ez.

Ez az ember kerül bele a sors fordulótán átessett s a lejtőn megindult tragédia közepébe. Csak azt kérdezem: elrejtőzködött volna ez a férfi sorsa elől? Hová húzódtott volna, hogy ki ne látszódjék, mint egy havas? S ahogy a fórumra került, mellette vagy elene alakultak a pártok. Már gyermekifjú korában — olyan korán ért; 15 éves fővel egyetemi hallgató volt — látott egy elrejtett, soha senki előtt fel nem tárt, nagy lelki küzdelmet. A kiegyezésellenes Tisza Kálmánnak, a népszerű ellenzéki vezérnek hirtelen metanojája ez, midőn átvette a hatalmat, felvette a keresztet s megtagadta magát, hogy nemzete — éljen. Az ifjú Tiszának, aki a következetesség és elhűség iránt is magasabb igényeket táplált, mint bárki más, ez a tény egész megadó, kálváriás nagyságában ütött a szívére. Megérezte az itt rejlő áldozatot s mindazt a fővisek szolgálatot, ami innen fakadt. „Szegegy apám“ szokta mondani és sokáig elnézegette édesapjának bölcs, derült vonásait. Így lett benne több, mint meggyőződés, az öntudat lényeges alkotó része az ő politikai alapdogmája: a dualizmus.

Istentől reámért sorsa volt, hogy ennek a nagy, termékeny elmének nem adatott új korszakot teremteni, hanem egy régi, szétomló világot kellett a pusztá két kezével feltartóztatnia. Atlaszá nőtt ez erőfeszítések alatt, de mégis elbukott. Felgyűlt ennek az ezeréves nemzetnek minden ellenmondása és őreá telepedett, míg megroskadt alatta, mint a hajó, amely elsüllyed a reaszálló költöző madarak súlya alatt. Voltak magyarok, nem egy, de százezer, okos, józan, tiszta elmék, urak és parasztok, akik nem tartották magyarnak őt, őt, a legmagyarabb magyart! Apám! magyar volt-e Tisza István? kérdezte fülem hallatára november 1-én egy nagyon intelligens 12 éves fiú édesapjától, ki egy híres középiskola tanára volt. Tisza a legkeményebb kuruc, veszedelmes rebellis, suttozták a Belvede-

ren a trializmus hívei, a cseh feudálisokból alakult kamarilla. Feudális, gögös nagyúr, munkásnak és parasztnak ellensége, mondották arról az emberről, akinél többet senki sem dolgozott, a munkát jobban meg nem becsülte senki s akinek az önérzetében abszolút nem volt tényező sem a vagyona, sem a rangja, sem a születése. Homo novus, finctorították el az orrukat olyanok, kikben már lélek sincs, csak atavisztikus innervációk rángatóznak, mint a levágott béka combban a maradék élet és kezdették fenni előkelő szalonokban a selyemzsinórt. Meggyalázta a parlamentarizmust, mondották, akik felháborodtak az obstrukció letörésén; formalista volt, vetik szemére azok, akik felrójják, hogy a nemzeti élet fókuszát a parlamentben látta. Lejárátja az ország tekintélyét, üvöltötték itthon kórusban s közben külpolitikai ellenségei azért gáncsolják el, mert Magyarország őbenne a monarchia, sőt a középponti hatalmak döntő tényezője lett. Ő csinálta a háborút, harsogja az utca, pedig egykor tigrisszívű osztrák generálisok és ma penzióban vígan élő vérszomjas közös miniszterek szavazták le a békülékeny magyart.

Mindez pedig két fronton vonult fel ő ellene, akivel Magyarország állott vagy esett. Kívülről az ellenünk támadt világ beláthatatlan falanxa, amelynek keserű elszántságot a lobogó nemzeti aspirációk lendülete adott, azoknak is, akik még harcoltak, azoknak is, akiknek kezéből ki volt már csavarva a fegyver s csak fogukat csikorgatták. Belülről egy még ádázabb falanx: egymást utáló és egymást felfalni kész, jó és rosszhiszemű emberek serege, akik öntudatos vagy öntudatlan szövetséget kötöttek egymással — ő ellene. Az érzelmi politikusok, akik a nemzet függetlenségi aspirációit borzolgatták, — Aeolus barlangjában oldozgatták a szelek láncait, mikor a kis magyar tutaj libegve járt az óceánok felett; kis vívmány politikusok, akik egy darab nemzetiszínű szalagért képesek voltak kockára dobní Deák művét; a pojacák és obstruktorok, akik megakadályozták, hogy a hadsereg akcióképes legyen; a teoretikusok, akik a választójoggal a parlament színvonalát szállították volna le és magyarságát törték volna össze; a defaitisták, akik a nemzet morális erejét, a kitartást örölték fel; a könnyelmű királyi békeakciók, amelyek mohósága gondolkodóba ejtette az ellenfelet; ezer meg ezer újságíró, aki csak egy nevet becsmérel és egyetlen erőtegyező: a Tisza tekintélyét őrli; a lassan feltörekvő forradalmi világnak baljós patkányalakjai; — végül egy ifjú király, aki elejti az egyetlen embert, aki megmenthette volna őt...

ezek voltak Tisza ellenségei. Magyarországból elszállott a lélek és a Tisza István alakján ült meg, mint űzött galamb a jegenyén. Tehát reátámadt ez az öngyilkos ország s ő benne veszette el — magát.

Nézzetek rá arképeire: ez a legszomorúbb magyar arc. Éz többet lát a jövőből, mint bárki más; nem láttuk meg homlokán, ajka körül a bekövetkezett bukás előrevetett árnyékait. Ma már úgy leolvassuk onnan, mint egy szeizmográfrol a földrengést. A legszomorúbb magyar azonban a legelszámított magyar volt. Fájdalma csak néha csapott fel, mikor egy-egy bús magyar dal vagy Beethoven szilaj, tragikus szenvedélye kapta fel a lelkét, mint egy fekete óceán a fehér csolnakot, de egyébként nem látta, nem tudta senki. — Hogy' ment a holnap elé, — mintha az ezeréves Magyarország minden ereje, öntudata, akarata benne öltött volna testet. És ebben a koromfekete tragédiában ő volt a leghívőbb magyar. Érc alakja felmagasult s belenézett villámoktépte felhők résein az Isten örök végzésének titkaiba s nyugodtan, az Amor Fati transcendens fényében mondott Igent a felséges, örök Akaratra.

És elesett.

„Óh mily esés volt ez, jó honfiak!
Elestem akkor én, ti és mi mind,
Mig véres ármány kérékedett fölöttünk.“
(Julius Caesar.)

És ugyanabban a pillanatban legördül a függöny a magyar tetralógia harmadik, legmegrázóbb darabja után s ez a nyomorult magyar elbukás a Tisza István alakjától „nagyyszerű halál“ dicsfényében ég.

Az, hogy én a magyar életét tragédiának nézem, esztétikai szempontnak jó, mert világosság és igazság sugárzik rajta keresztiül. De nem jó hazafi szempontnak. Minden, ami magyar bennünk, kórusban kiált az élet után. Csak tragédiáról ne beszéljetelek, mert az elvetett kocka, befödött sír, vég, amelyik fölött kiengesztelődés párállik, de nem jó utána semmi. Nekünk éreznünk kell, hogy a tragédiának vége; most kezdődik az eposz.

Epikus az a sors-vonal, amelyen egy személy vagy nép emberfelettivé nő azáltal, hogy életébe transcendens erőforrások beleözönlenek. Epikus a tragikum visszája, a feloldott és életté változtatott tragikum.

A tragikum feloldása a vértanúság, mint áldozati erő. Amikor az elesett hős titokzatos, éltető erővé változik, a kihullott vér magként csirázni kezd, a lebukott csillag odalént szent gyökérré válik.

Ilyenné lett Tisza István is. Valaki mondotta nekem, hogy még másodnapon is, ha megmozdították halott tetemét, piroosan kicsordult a vére. Szimbolikus emlék ez; Tisza Istvánnak, a magyar Szent Januariusnak mindig kicsordul a vére, valahányszor gonosz, önző, vagy hitvány áll meg előtte, kicsordul, hogy gyilkosára rávalljon. Megered a vér, mint egy panaszos patak, ha kicsinnyé, ostobává, üressé, vagy aljassá válik a magyar közélet, megered, hogy az égre kiáltson. De halzik és lüktet, mikor hű magyar szívek ünnepi fogadalma, bűnbánata, maga felszentelése ébred, mikor az a hűség, az a komolyság, az az erő és az a hit fogan meg, ami a Tisza Istváné volt; halzik, lüktet és útra kél, mint a hegyek között megindult picinyke ér. Elmegyek, úgymond ez a vér, és megkeresem testvéreimet, fölveszem mindazt, aki velem rokon; mit nekem rám hengerített hegyek, útamát álló gránitrétegek, engem nem lehet elzárni, kiirtani; ég és föld végzete indult útra bennem, kicsapok a napfényre s gátakat rontó erővel megérkezem.

Dr. Ravasz László.

A keresztyén egyházak szociális tevékenysége.

I.

A keresztyénségnek tulajdonképen sokkal magasabb célja van a világ szociális válságából kivezető utak keresésénél. Az ige hirdetése által és Isten Kijelentésének mértéke alatt hitben, reménységben, életben újjászületett lelkek toborzása az igazi feladata. Ennek a feladatnak a betöltése esetén azonban önmagától bekövetkeznek a szociális problémák megoldása is.

Természetesen ez nem azt jelenti, mintha az intézményes egyházaknak joguk volna szemet hunyni korunk gazdasági és szociális bajai előtt. Igenis, kell törődniök az emberiség nyomorúságával, tenniök kell valamit annak enyhítésére, — csak hogy éppen a keresztyénség szelleméből kifolyólag másféle módokat és megoldási lehetőségeket kell felhasználniök, mint a történelmi materializmusnak, vagy bármilyen emberi reformkísérletnek.

Egy rövid bepillantás a különböző keresztyén egyházak belső életébe elég annak a felfedezésére, hogy alaptalan az a megbélyegzés, amely a keresztyénséget a

szociális és gazdasági inség és válság orvoslása tenén mulasztással vádolja meg. Az igaz, hogy az egyházak eddigi ilyenirányú munkájában sok volt a tapogatózás, hosszasan tartott a készülődés, — ma azonban már komoly és szent munka folyik mindenfelé a világon, melynek lendülete immár hozzánk is elhatolt.

Eleinte kisebb-nagyobb egyházi csoportok és közösségek külön-külön, egymástól függetlenül kísérelték meg, hogy az evangélium szociális igazságait rendszerbe foglalják és gyakorlatilag alkalmazák. Az egyetlen egyház, mint egyetlen, átfogó közösség, csak a háború utáni években látta meg a részletkísérletek összefoglalásának, közösségbe hozatalának szükségességét, s azóta a *stockholmi mozgalom* néven ismert gyakorlati keresztyén egyházi munka irányítja az összes esatlakozott egyházak szociális tevékenységét.

Ez a közösségi jellegű munka azonban korántsem sablonos és uniformizált. Az evangéliumi igazságokból leszűrt irányelvek egységesek, ám a gyakorlatban nemesak mindegyik kontinens, de azt lehet mondani, minden ország sajátos gazdasági és szociális munkaterület marad, mert hiszen a termelési viszonyok, a társadalmi rétegződések, szükségégek, akadályok, előnyök, hagyományok annyira különbözőek, hogy azok egyforma keretek között való kezelésére gondolni sem lehet. Így önként értetődően az egyes egyházak szociális működésében az egyes munkaágak kialakulása nagy eltéréseket mutat. Az amerikai egyházaknak például kezdettől fogva égető kérdése volt a kiskorú gyermekek munkába kényszerítése elleni védekezés, amire az európai egyházaknak alig van szüksége, mert a kellő védelmet állami és társadalmi törvények és szokások biztosítják. Másfelől viszont az az elv, hogy a termelés hasznából a munkaadóval együfft megfelelő arányban a munkásokat is részesedés illeti. Amerikában olyan természetes, hogy nem is beszélnek róla az emberek, nálunk ellenben egészen nyitott és vitás kérdés még ma is, amelyben első sorban az itteni keresztyén egyházak feladata a lelkiismeret fehrázása.

II.

A következőkben különböző keresztyén egyházak kezdeményezéseiből és eredményeiből sorakoztatunk fel egy pár példát.

1. Az amerikai egyházak 1908-ban „*Federal Council of the Churches of Christ*” (Krisztus egyházainak szövetségi tanácsa) néven tömörültek munkaközösségbe. Első tényük egy szociális megnyilatkozás volt. Közösen megállapították és nyilvánosságra hozták az amerikai keresztyénség szociális

hitvallását (*Social Creed*), mely 1912-ben és 1919-ben történt módosításai után még máig is bázisa az ott folyó munkának.

A szociális hitvallás főbb pontjai a családvédelemmel, nevelési kérdésekkel, a gyermekmunka megszüntetésével, a dolgozók védelmével, a munkásnyomor enyhítésével, a közegészségügy általános javításával, (főképp ipari munkások üzemi balesetei és hivatásbeli megbetegedései terén), a munkásbiztosítással, a munkaadó és a munkás viszonyának a Krisztusi egyenjogúság alapján való szabályozásával, a létminimum biztosításával, a magántulajdon keresztyén elvek szerint való szerzésével és felhasználásával, az igazi demokrácia megvalósításával nemesak politikai, hanem gazdasági téren is, — és hasonló problémákkal foglalkoznak.

2. A Britt-Birodalom keresztyén egyházai nem tömörültek olyan egységes csoportba, melyet az amerikai Federal Council-hoz lehetne hasonlítani. Két nagyobb keretet kell megkülönböztetnünk: az anglikán egyház munkáját, továbbá az angol és skót „szabad” szociális egyházi munkát.

Az anglikán egyház álláspontját az 1920-i „Lambeth” konferencia határozatai összegezik. (A „Lambeth” konferenciák a világ összes anglikán püspökeinek részvételével 10 évenként üléseznek.) Ezen a konferencián az anglikán egyház reprezentánsai kimondták, hogy a szociális bajokat mindaddig orvosolhatatlanoknak tartják, amíg akár az egyénekben, akár a kollektivitásban az *érdek* a hajtóerő. Egyetlen reményt a megoldásra a Krisztusnak való önzetlen, szolgálatkész odaadás nyújt. Ezért az egyházak legfontosabb kötelessége az, hogy tagjaikat a lélek és élet lényeges megmésztására vezessék rá. A haszon, a nyereség, az anyagi előny fogalmát a kölcsönös szeretetmunkának és szeretetszolgálatnak kell kiszorítania. Legyen az egyház — anélkül, hogy politikai vagy gazdasági párttá sülyvedne, bizonyosságtevője az emberi jogok és kötelességek egyenlő mértékkel való mérésének, az igazi testvériségnek, amely kiküszöböli az osztályharcot.

A „szabad” mozgalmak közül a legrégebb az „*Industrial Christian Fellowship*” (Ipari keresztyén közösség), mely 1877-ben létesült. Ennek a keresztyén mozgalomnak köszönhetette legelőször az angol szocialista munkáspárt, hogy képviselőket küldhetett a londoni parlamentbe.

A „szabad” mozgalmaknak egész sorát lehetne még megnevezni, melyek részint egyes egyházak (skót presbyteriánus, angol presbyteriánus, skót szabad egyház stb.) kötelékében dolgoznak, részint függetlenek és felekezeti köziiek. Legjellegzetesebb a C. O. P. E. C. mozgalom, mely egy 1924-ben

tartott konferenciából indult ki, amelyen politikai, gazdasági és polgárjogi kérdéseket vetették fel (Conference On Politics, Economics, Citizenship). Ez a konferencia bizottságokat küldött ki, melyek azóta állandóan buzgólkodnak az egyház, a társadalom, az állam szociális feladatainak megvalósításán.

3. A szorosabb értelemben vett európai kontinensen, főleg Németországban, Hollandiában, Svájcban, utóbb nálunk is, — az egyház szociális tevékenysége elönte főképp a belmissziói munkában és az alkalmi jótékonyágban nyilatkozott meg. Rendre azonban itt is kialakultak a speciális szociális munkairányok, aminek bizonyossága az 1924. június 17-én tartott *betheli evangélikus nap* szociális üzenete; a német evangéliumi munkások szövetségének szociális programja (Erfurt, 1921) és még sok más német egyházi kezdeményezés; — avagy Franciaországban az „*Association pour l'étude et l'organisation sociale*” és a „*Fédération française du christianisme social*” stb. Az utolsó évek mindinkább élénkülő érdeklődést eredményeztek nálunk is szociális téren s az 1931. októberi *nagyváradi hét* és az ennek határozmányaképpen most alakulóban levő *férfiszövetség* éppen a szociális evangélium érvényesítésének nagy célját szolgálják.

III.

A fentebb érintett (és természetesen csak hiányos vázlatban ismertetett) szociális mozgalmak összefogó és egységesítő szerve az ugynevezett *stockholmi mozgalom*, vagy más néven *Élet és munka mozgalom* (Life and work.) Söderblom Náthán, tavaly elhunyt uppsalai érsek nevéhez fűződik a megszervezése és megvalósítása. Sok évi előkészítő munka után 1925-ben volt a mozgalom első nagy konferenciája *Stockholmban*. Azóta a végrehajtóbizottság állandó tevékenységben foglalatoskodik a mozgalom eszményeinek gyakorlati érvényesítésére érdekében.

Ennek a munkaágnak tulajdonképeni központja a *Gerfi Társadalomtudományi Intézet* (Internationales Socialwissenschaftliches Institut), mely három főtítkárságot foglalkoztat. Az első az adminisztrációt intézi (Dr. Atkinson), a második a tudományos kutató munkát irányítja (Dr. Schönfeld), a harmadik a propagandaosztály (Dr. Adolf Keller). Vannak az intézetnek európai és amerikai szervező, tanulmányozó, végrehajtó bizottságai, melyek a genfi központ irányítása mellett végzik programmszerűen és egymással párhuzamosan a munkájukat. Időnként a bizottságok közös gyűlésekre ülnek össze. A legutóbbi ilyen összejövetel 1931. augusztusában volt Cambridgeben.

Az intézet programjának érdekesebb pontjai a következők:

Fizikai és szellemi munkások életviszonyainak, a tőke, munkaadó és munkás közti kapcsolatnak az evangélium szempontjából való vizsgálata.

— Az iparban, kereskedelemben előforduló evangéliumellenes sérelmek leküzdése.

— A döntő tapasztalati tények alapján gyakorlati megoldások és reformok keresése.

— A szociális keresztyénségnek és a szociális szolgálatnak egy központ köré való csoportosítása, a vallásos szociális mozgalmaknak saját útján egymással összhangba és összefüggésbe hozatala.

— Szociális tanfolyamok az intézetben, lelkészek, diákok számára.

— A földművelő és gazdálkodó osztály gazdasági és szociális bajainak feltárására szolgáló falumunka.

— Az ipari munkásság kérdéseinek, problémáinak és helyzetének megállapítására vonatkozó adatgyűjtés.

— Tanácskozások a munkaadókkal munkaalkalmak szerzése, méltányos és emberies munkaviszonyok biztosítása iránt.

— A munkanélküliség tanulmányozása és megszüntetésére alkalmas lehetőségek keresése.

— A főtítkár és más megbízottak utazásai az intézet munkájának minél szélesebb körben való megismertetése és népszerűsítése érdekében. (Igy 1931. májusában Dr. Keller keleteurópai útja, melybe Kolozsvár is beleesett.)

IV.

Nyilvánvaló tehát, hogy a keresztyénség nem állott és nem áll tétlenül a mai szociális és gazdasági válság közepette. Eredményei ugyan csekélyek, kezdeményezései óriási akadályokba ütköznek, — de a nehézségektől senkinek sem szabad visszariadnia és elesüggednie, még kevésbé szabad miattuk a keresztyénséget ócsárolnia. Mióta küzd a természettudomány például a betegségek leküzdése ellen s mégis milyen tehetetlen sok gyilkos kórral szemben? De azért senkinek se jut eszébe, hogy megtagadja a természettudomány létjogosultságát. A jogászok évezredek óta védik a rendet, a törvényt és mégis egyre nőnek a bűnök és a kihágások. Ki gondol arra, hogy ezért a jogtudományt illesse váddal? Éppen így csak a rosszindulat következtethet a szociális válság súlyosbodásából arra, hogy a keresztyénség élettelen, nem tölti be a hivatását és kiélte önmagát. Több érdeklődést, több lelkesedést, több odaadást, több támogatást kérünk az egyház szociális munkájához a gáncsolódás helyett — s akkor bizonyos, hogy Isten meg fogja áldani a fáradozást és a fáradozókat. *Maksay Albert*

Dr. Török Imre

a theol. Fakultás orvosa és egészségtan tanára.

A legtanultabb és a legnagyobb kultúrájú erdélyi magyar orvos távozott el ebből a földi világból, a Dr. Török Imre személyében. Isten világának, ennek a színes, hangzó és zengő érzéki világnak és az Isten által plántált titkos szépségű és rejtélyes mélységű életnek volt a fáradhatatlan és szenvedélyes tudományszomjtól hajtott kutatója. A kezdetben még a hit világával szemben közömbös orvos, aki az orvosi materializmus befolyása alatt áll, fokozatosan mindinkább kiszabadul ennek a sivár és kiszikkadt szellemiségnek a légköréből és mind magasabbra néz és magasabbra száll, mint a szellemvilág ragyogó tekintetű hőse. Amilyen jártasságot tanúsított a biológiai kategóriában folyó élet legkisebb részletkérdéseiben, éppen olyan nagyra bízik bizonyul, amint olthatatlan tüzzel és vággyal néz fel azokra a magas ormokra, amelyek az Ég felé mutatnak. Örömmel láttuk és figyeltük, mint emelkedik a biológus a theologus lépcsőzeteire és mint vágyik nemcsak biológusszemmel, de theologus-tekinettel is be-

lenézni a kozmikus távolságok csillagvilágába. Eltávozott és itt hagyott minket, és nagy ürességet hagyott maga után!

Dr. Török Imre született 1885. július 16-án Németbogsán, Krassószörény vármegyében. Tanulmányait a kolozsvári református kollegiumban és a kolozsvári Ferencz József tudományegyetemen végezte 1908-ban. Előbb mint katona-orvos szolgált és mint őrnagy-orvos került 1914. augusztusában haretérre, ahol november 25-én orosz fogságba került s csak 1918. december végén szabadult meg. Hazatérvén, orvosi gyakorlatot kezdett, amely mind nagyobb és nagyobb páciensurát foglalt magába. Szép családi élete, emelkedett lelki hitvese és szép, derék gyermekei mind hozzá járultak ahhoz, hogy élete igazán áldott és boldog legyen. Aztán jött május 1-én a tragikus halál és eltávozott az Úrhoz, aki titkos és megfeythetetlen akaratával hazahívta ebből a világból. Legyen áldott az ő emlékezete miközöttünk!

T. S.

K É Z A K É Z B E N

— Az Ifjúsági Keresztyén Egyesület Szénior Osztályának rováta. —

Rovatvezető: László Dezső.

1. Az ákosfalvi szövetség ügyében eddig négy írásbeli válasz érkezett be. Elvileg az ügyet, mindenik helyesli. Készpénz megajánlás 2500 lej. Ezen felül Ákosfalván 3000 lej megajánlás történt. A javaslatok alapján az országos szénior konferencia dönt ebben az ügyben. Ezek után nem szabad az ügyet közömbösen néznünk.

2. A falusi ifjúsági lap kérdésében is négy válasz érkezett be. A kérdés részletes tárgyalása a szénior konferencián lesz.

Mindkét kérdésben újabb hozzászólásokat kérünk. A beküldött hozzászólásokat a szénior konferencia tárgyalja.

3. A szénior konferenciát meghívta Ady László, Székelyföldvára. Többek javaslatára a vezetőség úgy döntött, hogy a szénior konferencia az ifjúsági konferenciával párhuzamosan Marosdécsen lesz jul. 4—6-án. Feltételek azonosak az ifj. konf. meghívójában közltekkel. Témák: 1. A történelmi materializmus ref. theologiai megítélésben. 2. Az egyházfegyelem, mint a ref. egyházi élet egyik alapfeltétele. 3. Ifjúsági munkánk problémái. 4. Egyházközsegeink története megírásának problémája. 5. Beszámoló, javaslatok, jövő

évi program. A bibliaórák és esti áhitatok anyagát Péter első levele képezi. Mindenki tanulmányozza előre a levelet.

Jelentkezések jun. 25-ig László Dezsőnek küldendők. Tekintettel a szóba kerülő kérdések, ügyek fontosságára, a lehetőség szerint mindent tegyünk meg a konferencián való részvétel érdekében.

Az Ifjúsági Keresztyén Egyesület ügyrendjét az Igazgatótanács legújabb ülése elfogadta. Teljes egészében, olvasható a Református Szemle 15—16. számában. Ifjúsági munkánkat súlyos feladat elé állítja az első szervezeti szabályzat életbeléptetése. A szervezet megalkotására viszont teljes mértékben szükség volt. A szervezés munkájában első sorban lesz szükség a szénior tagok közreműködésére.

Bahos Sándor megkapta a Skót Egyház egyik stipendiumát s így, októberben Skóciába megy, hogy missziós munkájára előkészüljön.

Boros Lajos halála. A Királyhágómelléki hivatalos lapból olvassuk, hogy Boros Lajos, élesdi s. lelkész, szénior tag testvérünk tüdőgyulladásban meghalt. Rövid szolgálatból hívta el az Úr!